

**Автор: Казмірчук Оксана
Петрівна**, вчитель української мови
та літератури, вища категорія
Опорного закладу "Малошпаківський
ліцей" Дядьковицької сільської ради
Рівненського району Рівненської
області

Тема: Михайло Коцюбинський. «Що записано в книгу життя».
Відтворення тяжких переживань матері і сина, роздуми про сенс життя.

Мета уроку:

- допомогти учням дослідити внутрішній світ героїв, збагнути тяжкі переживання матері і сина, роздуми про сенс життя, порушені автором в оповіданні;
- формувати навички аналізу художнього твору;
- розвивати образну уяву, вміння самостійно робити висновки з почутого і прочитаного, знаходити вивчені художні засоби, визначати їх роль у творі;
- виховувати милосердя, любов і повагу до батьків.

Тип уроку. Урок позакласного читання.

Обладнання: текст твору, фонозапис пісні Н. Матвієнко «Мати, матінко наша».

Перебіг уроку

Епіграф.

**В життя приходиш чистий і красивий.
З життя ідеш заморений і сивий...**

Ліна Костенко

I. Мотивація навчальної діяльності учнів.

1. Слово вчителя.

• Наше життя подібне до подорожі - шляху, який судилося зробити людині від народження і до останнього дня перед порогом вічності. Упродовж всього життя людина постійно ставить собі запитання: «А в чому сенс життя? Для чого я живу?». І жоден з нас до кінця не може знайти відповідь на нього.

• У кожної людини свої цілі в житті. Для когось це просто купівля нових меблів або набору посуду, а комусь потрібна шикарна квартира і хороша машина... Інші зовсім вважають, що в житті немає і бути не може ніякого сенсу... Є і такі люди, що вважають, що ми живемо для того, щоб народити і виховати дітей, створити сім'ю... Але у будь-якому випадку в кожному з нас закладено залишити щось після себе.

2. Забезпечення емоційної готовності до уроку.

Учитель читає початок оповідання до слів «...І босі ноги невістки, що ставали перед самим обличчям та закривали весь світ».

2. Актуалізація суб'єктного досвіду.

- Ви прослухали початок оповідання М. Коцюбинського «Що записано в книгу життя?», яке прочитали вдома. Які думки й почуття викликав у вас твір? Що найбільше схвилювало і чому?

II. Повідомлення теми і мети уроку.

Слово вчителя.

- Що змусило вас сумувати, співчувати, хотіти втішити?—Мудрі слова письменника. Сьогодні на уроці ми спробуємо з'ясувати, як за допомогою художніх засобів автор відтворює переживання персонажів, їхні думки, почуття; разом з ним замислимося над тим, що таке життя, для чого людина приходить у цей світ і що вона повинна записати у книгу власного життя.

- Прочитайте епіграф. Чи співзвучні слова Л.Костенко оповіданню? Чим саме?

III. Опрацювання навчального матеріалу.

1. Запитання.

- Як ви розумієте назву оповідання? Який особливий зміст прихований у заголовку? («Книга життя»--це саме життя. У старості ми читаємо свою «книгу життя», тобто згадуємо минуле. Кожен пише свою книгу, і якою вона буде, залежить тільки від самої людини.)

2. Повідомлення учня.

- Вислів «книга життя»—біблійного походження, вживається у значенні «майбутнє людини; те, що їй призначене долею».

3. Доповнення вчителя.

- Мабуть, М. Коцюбинський хотів не тільки розповісти про біду матері, сім'ї, доведеної злиднями до відчаю, а змусити нас замислитися над тим, що кожен із нас запише у книгу власного життя, адже в ній жодної сторінки не перепишеш.

4. Бесіда.

- Відтворіть своїми словами картину, яку змальовує автор на початку оповідання. Які образи постали у вашій уяві? Відповідаючи, використовуйте текст.

- Чому, розповідаючи про матір, письменник каже, що вона досі **валялася** на печі? Чому автор змінює ракурс, із якого баба дивиться на все? (Валяється щось непотрібне. Автор цими словами підкреслює, що матір було зайвою, але, можливо, раніше це не було так помітно. Тепер, коли лягла в кутку на підлозі, вона всім почала заважати.)

- Які ще слова свідчать про те, що мати нікому не потрібна? (Життя виїло силу із неї, як лущиння з картоплі, кинуло в кут; тарганами шарудять коло неї, як коло старої ганчірки. Небагато місця займає баба на світі, куток під мисником, а всім заважає. Невістка брала віник і, закриваючи бабу хмарою пилу, казала: **«Ноги прийміть! Викину в сіни разом з сміттям!..»** коли мова заходила про матір, син тільки сопів і сердито зиркав у куток. Онукам було

скучно слухати бабу, вони розтягали зморшки на її шиї, мацали ноги, схожі на патики, і питали: **«Бабо, коли ви помрете?»**)

5. Робота в парах. Укладання таблиці словесних портретів матері та сина на основі цитат з тексту.

• Дослідіть, як майстерно автор описує автор матер та сина. Запишіть у таблицю цитати, які характеризують персонажів.

Мати	Син
Стара, забута смертю. Горсточка шкури й кісток. Життя виїло силу із неї і, як лушпиння з картоплі кинуло в кут. А душа міцно вчепилась за ту шабатурку і не хоче її покинуть. Рот розкривався, як порожній гаман.	Жорстока складка лягла і застигла у нього між носом та бородою, і щось неказане сховалось у ній. Обличчя сердите, прибите нуждою. Нужда давно замкнула йому уста і промовляла тільки у серці.

• Які думки турбуються бабусю? (Нащо вона? Кому потрібна? Не докличеться смерті. Але й лякає смерть, бо де син візьме грошей, щоб поховати? Вона відчуває, що стала для дітей тягарем, якого хочуть позбутися.)

6. Рольова гра «Біль літературного героя».

• Розкажіть, дослідивши за текстом, про що думає, переживає кожен із героїв:

I варіант – від імені матері; II варіант—від імені сина.

7. Продовження бесіди.

• Чи відчули ви ставлення автора до героїв? Які почуття до персонажів виникли у вас? (Кожна портретна деталь не просто змальовує зовнішність, а й розкриває складні переживання героїв. Автор співчуває матері, таке ж почуття виникає і в читача. До сина письменник ставиться з розумінням, не засуджує його.)

8. Читання уривка в особах.

• Прочитайте діалог матері і сина (від слів **«Міркувала щось баба...»** до **«Матінко Божо, не суди сина, суди нужду людську»**) в особах. Засобами виразного читання намагайтеся передати внутрішній стан персонажів.

9. Продовження бесіди.

• Чи було рішення відвезти матер у гай несподіваним? (Потап і раніше думав про це: **«Мамине слово падало в нього, як зерно в зготовану ниву...»** Сплутані, темні, як клубок хмар, думки, не давали Потапові заснути. Він гнав їх від себе, а разом з тим, наче наперекір, виринали з пам'яті напівзабуте, про що чув од мами або від баби своєї, як колись, у давнину, діти вивозили в ліс або на поле своїх старих батьків і там покидали їх. Схожа легенда є в японському епосі.)

• Прокоментуйте роздуми Потапа: **«Нащо життя старому? Старе мусить умирати, молоде жити. Так все на світі...»**. Чи погоджуєтеся ви з цим? (Старе мусить умирати, молоде жити—такий закон природи. Цим Потап намагається виправдати себе. Але кожен має право на життя. Зазіхання на життя – злочин і гріх. Одна з біблійних заповідей настановляє: **«Шануй батька**

твого і матір твою, і благо тобі буде, і довговічним будеш ти на землі». Якщо Потап зараз так ставиться до своєї матері, то колись його діти так само поведуться з ним.)

- Прокоментуйте Потапові слова: *«Люд! Вони осудять. Коли з голоду гинеш з малими дітьми, коли од біди виєш, як пес, коли тебе пече і крає – нема людей. Нема на світі страшнішої пустки, як та, що зветься людьми»*.

- Як поводить ся син, коли везе матір до гаю? Що спонукало сина голосно розповідати матері про сільські новини? (Він розповідає матері сільські новини, говорить голосно, щоб *«криком прогнати те таємниче і полохливе, що стояло між ними»*).

- Що автор називає тим *«таємничим і полохливим»*, що стояло між матір'ю і сином?

10. Завдання-дослідження.

- Знайти у тексті пейзажі, порівняти їх. Чи співзвучними є стан природи і стан душі персонажів? Визначте, які художні засоби використано, з якою метою?

1) *«День був тихий, важкий. Сіре, переповнене небо здушило землю, а по ній лазив туман, як неприкаяні душі»*.

2) *«В глибокій тиші снували дерева біле мереживо гілок, наче збирались закинути невід в глибокі води неба, де неясно тремтіли золотою лускою, мовби рибки, зорі»*.

(Перший пейзаж похмурий, сірий. Порівняння *«туман лазив, як неприкаяні душі»* допомагає передати тривогу, сумніви, які шматують душу сина. Другий пейзаж – величний, піднесений. Такий настрої створюють використані письменником метафори в поєднанні з порівняннями *«дерева снували біле мереживо гілок, наче збирались закинути невід в глибокі води неба»*, *«золотою лускою, мовби рибки, зорі»*. Мабуть, автор хотів підкреслити, що в синовій душі таки пробудилося почуття поваги до матері. А можливо, письменник хоче ствердити єдність людини з природою, яка ніби розуміє почуття персонажів твору.)

11. Виразне читання уривка.

Вчитель або учень виразно читає уривок від слів: «Краще, ніж в церкві»,--подумав» до «Свічка тихо і рівно палала поміж деревами, немов зірка разом з інеєм спустилася на землю і спочивала в снігу».

12. Прослуховування аудіо запису пісні-плачу «Матінко, матінко наша» у виконанні Н. Матвієнко.

13. Продовження бесіди.

- Автор не розповідає нам, про що думає в гаю бабуся, коли залишається сама. Спробуйте передати словами. Що відчуває вона?

- Що переживає Потап, їдучи додому? Чому він вирішив повернутися? (По дорозі додому Потап згадує дитинство. Як приємно було, коли мати одягала чисту сорочку і давала пирога. *«Ще було гарно, як померли тато»*, бо тоді Потап наївся. Над його головою пропливала хмаринка, і йому здалося. Що то мамина душа. Він уявляє, як було б гарно, аби маму ховали по-

християнськи: приходять люди, *«теплом диха чесна громада. І диха з полумиска варене м'ясо...»*. Напевно, Потап хотів, аби похоронили маму по-людськи, а може, хотів наїстися. Тому й вирішив повернутися (саме так пояснював фінал оповідання сам автор). У синові пробуджуються людські почуття. Він вкриває у лісі матір веретою, хоч жінка просила забрати додому, і повертається по матір.)

14. Міні-дискусія «Потап – бездушна людина чи жертва обставин?».

15. Робота у групах.

- Написати лист до Потапа, виразивши своє ставлення до персонажа.

IV. Підсумок уроку.

1. Запитання.

- Прокоментуйте слова Ліни Костенко: «В життя приходиш чистий і красивий. З життя ідеш заморений і сивий...»

2. Метод «Мікрофон».

- Продовжіть речення: «Людина приходить у світ, для того щоб...»

V. Домашнє завдання.

- Письменник не завершив твір. Спробуйте стати співавтором М. Коцюбинського і написати закінчення цього оповідання.

- Прочитати 1-8 розділи повісті «Роксоляна».